

біоморфа, яка представлена видами роду *Cladonia*. Специфічними для даного субстрату на території регіону є тонінієподібна життєва форма, види якої іноді переходять на вапнякові брили та мохи, а також куциста прямостояча життєва форма, єдиний представник якої *Cladonia rangiformis* переходить на гранітні брили та рослинні рештки.

Література

1. Байрак О.М. Безсудинні рослини лівобережного лісостепу України / О. М. Байрак, С. В. Гапон, А. А. Леванець. – Полтава: Верстка, 1998. – 162 с.
2. Бойко М.Ф. Анализ бриофлоры степной зоны Европы / Бойко М.Ф. – Киев: Фитосоциоцентр, 1999 а. – 180 с.
3. Brodo I. M. Substrate ecology / I. M. Brodo // The Lichens [ed. by V. Ahmajian et M. E. Hale]. – New York: Academic Press, 1973. – P. 401-443.

ФІТОТЕРАПЕВТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ ДЕНДРОФЛОРИ ШИРОКОЛИСТЯНИХ ЛІСОВИХ МАСИВІВ ОКОЛИЦЬ М. ПОЛТАВИ

Гапон С.В., Сегеда К.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Місто Полтава та його околиці з повним правом називаються одним із найбільш зелених міст України. Різноманітні вуличні насадження, парки і сквери, ботанічний сад, а також Полтавський міський парк – є його зеленими легенями. Не меншу роль в оздоровленні мікроклімату міста відіграють і околичні лісові масиви, які представлені як широколистяними лісами, так і сосновими та мішаними насадженнями. Вивчаючи фітотерапевтичні властивості рослин лісових масивів околиць міста, ми звернули увагу на цілющі властивості представників дендрофлори широколистяних лісів. Тому метою нашої роботи і було встановлення видового складу представників дерев та кущів широколистяних лісів околиць міста та виявлення їх лікарських властивостей.

Протягом 2009-2011 рр. нами вивчався видовий склад деревних та кущових рослин у фітоценозах кленово-липової діброви Розсошанського лісництва та Полтавського міського парку (залишку природної діброви – Тамарин ліс), які входять до складу зеленої зони околиць м. Полтави.

Матеріалом для написання роботи слугували зібрані гербарні зразки видів дерев та кущів, а також аналіз власного досвіду та літературних джерел щодо виявлення їх цілющих властивостей.

У результаті досліджень було виявлено 19 видів дерев та чагарників з 10 родин, 15 родів. Найбагатшими в досліджуваній флорі виявилися родини *Rosaceae* (6 видів), *Aceraceae* (3), *Corylaceae*, *Celastraceae* (по 2). Рід *Acer* L. налічує 3 види, *Euonymus* L. – 2. Решта родів представлені кожен одним видом. Всі представники дендрофлори належать до фанерофітів. Серед них дванадцять видів є деревами, а сім відносяться до кущів. За відношенням до вологості всі виявлені види є мезофітами. За відношенням до світла є геліофіти (3 види), геліосціофіти (14 видів) та сціофіти (2 види).

Лікарські властивості характерні для більшості зібраних видів. Тому ми згрупували виявлені дерева та кущі за характером їх використання.

Серцево-судинні хвороби лікують за допомогою глоду кривочашечкового, шипшини щитконосної [1, 5]. Вживають відвар плодів.

При хворобах дихальних шляхів: трахеїтів, бронхітів, пневмонії із виявлених представників дендрофлори використовуються липа серцелиста, бузина чорна, ліщина звичайна, шипшина щитконосна, слива колюча. Жарознижуючі властивості зумовлюють напари та відвари квіток терну, бузини, плодів шипшини, квітконіжок черешні. Як потогінний засіб вживають відвар суцвіття липи серцелистої, сік клена звичайного. Протизапальним засобом є дуб звичайний, ясен звичайний, клен звичайний та клен татарський [1, 2, 4, 5].

Шлунково-кишкові хвороби, проноси, закрепи лікують також представники дендрофлори. Це дуб звичайний (відвар кори при проносах), жостір проносний (відвар кори при закрепах). Незамінним засобом є і груша звичайна. Її сушені плоди застосовують при колітах та ентероколітах, проносах. Листки вживають для лікування проносів [5]. Дуб звичайний використовується при гострих запаленнях шлунку, кишечника [1]. Відваром плюсок горіхів ліщини звичайної лікують проноси [2].

Настій квіток і листків терну застосовують при закрепах як проносний засіб, а настій кори – допомагає при шлунково-кишкових коліках, спазмах шлунку [1]. Сильну в'язучу дію мають плоди черемухи звичайної, багаті на таніни [5].

Хвороби печінки та жовчного міхура лікують за допомогою плодів шипшини щитконосної, бузини чорної. Відвари кори ясена звичайного застосовують як жовчогінний засіб, кори дуба – при опуханні печінки, жовтусі [1, 3].

Виявлені нами рослини є незамінними і для лікування нирок та сечостатевого органів. Так, наприклад, відвар кори дуба звичайного, коренів та кори бузини чорної вживають при гострих запаленнях нирок. У якості сечогінного засобу використовують сік кленів (звичайного, польового), сік із плодів груші, а також відвар листків ясена [5], напар квіток бузини чорної [2, 4].

Деякі з названих рослин використовуються і при інших хворобах. Наприклад, ясен звичайний, бузина чорна, шипшина щитконосна є незамінними засобами при лікуванні обміну речовин, Кора дуба та дубові гали застосовують у науковій та народній медицині при шлункових, гемороїдальних кровотечах, а також при тропічних виразках, хронічних шкірних, лишаях екземах, а також геморої [5]. Ряд рослин є цінними вітамінними засобами. Це плоди шипшини щитконосної, бузини чорної, черемхи звичайної, черешні, груші [5]. Багато вітамінів містять молоді листки липи, ясена, ліщини [2].

Зважаючи на значне використання виявлених представників дендрофлори, нами був проведений попередній аналіз по виявленню запасів лікарської сировини в лісах Розсошанського лісництва. Вважаємо, що тут можна заготовляти суцвіття липи серцелистої, плоди шипшини щитконосної, сливи колючої, груші звичайної, жостеру проносного.

Література

1. Гаммерман А.Ф., Гром И.И. Дикорастущие лекарственные растения СССР / Аделъ Федоровна Гаммерман, Иван Иванович Гром / Москва : Медицина, 1976. – 288 с.
2. Дудченко Л.Г., Кривенко В.В. Пищевые растения-целители / Любовь Григорьевна Дудченко, Валерия Всеволодовна Кривенко / – Киев : Наукова думка. – 1988. – 272 с.
3. Заупе Ю. Природа – наш доктор / Юрган Заупе / пер. с немецкого Т.В. Власовой. – Москва – КРОН-ПРЕСС, 1994. – 304 с.
4. Носаль М.А., Носаль І.М. Лікарські рослини і способи їх застосування в народі / Михайло Андрійович Носаль, Іван Михайлович Носаль / під. ред.

- акад. В.Г. Дроботька. – Київ : Державне медичне в-цтво УРСР, 1960. – 256 с.
5. Товстуха Є. С. Фітотерапія / Євген Степанович Товстуха / – Київ : Здоров'я. – 368 с.

НАПРЯМКИ ВИВЧЕННЯ МІСЬКИХ МОХОПОДІБНИХ

*Гапон Ю.В.
Спеціальна ЗОШ № 39 м. Полтави*

У міських екосистемах, на відміну від природних, складаються своєрідні екотопи для поселення мохоподібних. Зважаючи на те, що останні мають здатність селитися не лише на ґрунті, а й на інших типах субстратів, у містах розширюються можливості зростання бріофітів. Це стовбури дерев зелених насаджень, а також різноманітні оселища антропогенного походження: дахи і стіни будинків, паркани, узбіччя вулиць, тротуарні пішохідні доріжки та ін. Всі вони можуть слугувати місцем зростання мохоподібних, навіть осередками формування більш-менш розвинутого мохового покриву. Тому міські мохоподібні можуть бути об'єктами бріологічних досліджень різноманітного спрямування.

Метою нашої роботи був аналіз напрямків вивчення бріофітів урбо-екосистем. У основу роботи покладено аналіз літературних даних та результати власного вивчення міських мохоподібних м. Полтави.

На сьогодні встановлено, що напрямками вивчення міських мохоподібних є: 1) бріофлористичний; 2) бріоеколого-ценотичний; 3) бріосозологічний; 4) бріоіндикаційний; 5) бріосинтаксономічний.

Бріофлористичний напрямок полягає у вивченні видового складу мохоподібних міста. Відомості про міські бріофіти наводять у своїх роботах В.М. Вірченко, С.В. Гапон, Ю.В. Гапон, Л.В. Димитрова, З.І. Мамчур та ін. [1-10]. Деталізація цього напрямку спостерігається в працях, присвячених вивченню окремих груп мохоподібних, наприклад епіфітних [6, 8-10].

Відомості про еколого-біологічні та еколого-ценотичні відомості мохоподібних наявні в працях, присвячених аналізу видового складу мохів та бріоугруповань міст [1-3, 5, 6, 8, 9]. Авторами аналізуються бріоекоморфи за відношенням до світла, вологи, субстрату, а також наводиться аналіз біоморф та ценотична приуроченість мохоподібних. Екологічні особливості бріофітів м. Полтави характеризуються в наших працях [5, 6, 8].

Кожне місто містить ряд природно-заповідних об'єктів різного рангу підпорядкування. Вони найчастіше є об'єктами для вивчення міських мохоподібних, тобто розвитку бріосозологічного напрямку. Адже наявність заповідного режиму на таких територіях зумовлює краще збереження мохів та мохового покриву в цілому. У м. Полтаві на сьогодні є вивченими бріофлора парків Жовтневого, парку на Соборній площі [7], а також пам'ятки природи – ботанічного саду Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка [3].

Мохоподібні, а також угруповання, утворені ними, все більше привертають увагу екологів як можливі біоіндикатори моніторингових досліджень. Так, за наявністю окремих видів чи індикаторних бріоугруповань можна встановити ступінь забруднення навколишнього середовища. Особливо сприятливим для цього є епіфітні мохоподібні та епіфітні бріоценози, які і є об'єктами бріоіндикаційних досліджень [4, 11]. Такі дослідження, проведені нами на території м. Полтави, дали можливість встановити різні за ступенем забруднення зони в Октябрському районі міста.

Найменш розробленим напрямком у сучасній бріології є бріосинтак-